

Neretvom do Rame, otale na gornji i srednji Vrbas, onda na donju Bosnu do ušća u Savu i pravcem povučenim između današnjega Broda i Donjega Miholjca do Drave, pa onda uz Dravu do štajersko-kranjskoga pograničnoga gorja, otkuda se spuštala na more kod Rijeke¹; od većih otoka pripadali su Hrvatskoj Krk, Cres, Rab, Pag, Hvar, Brač i Vis.

Narod. Narod, koji je osnovao ovo kraljevstvo, bio je hrvatski, koga su tuđinci, osobito zapadnjaci, voljeli zvati i slovenskim (Sclavi). Uz hrvatski živalj preostao je još po dalmatinskim gradovima i romanski, zvan Romani (docnije Latini i Vlasi), no već u XI. vijeku naselilo se i dosta Hrvata po gradovima, naročito u Zadru i u Spljetu.

Društvo. Društvo bilo je sastavljeno od slobodnih i neslobodnih ljudi. Neslobodnih ljudi (servi, ancillae) bilo je ne samo po primorskim gradovima, već i po hrvatskim plemićkim i crkvenim posjedima. Neslobodnim postajao bi netko kupnjom ili prodajom, radi duga, dobrovoljnom predajom (poglavito crkvi) i sužanjstvom u ratu, a taj je društveni položaj prelazio od oca na djecu. Oslobodio bi se oporukom svoga gospodara ili njegovom javnom izjavom. Slobodni ljudi dijelili su se u seljake, građane i plemiće. Seljaci su uživali sasvim slobodan posjed zemljišta, raspoložujući njime po volji, a uza to su bili još i slobodni državljani ravni građanima i plemićima. Građanstvo dijelilo se u dva razreda: u gradske plemiće, kojima su

¹ Dokaze za to donio je Rački, „Hrvatska prije XII. vijeka glede na zemljišni obseg i narod“ („Rađ“ Jugosl. akad. knj. 56, str. 62 i dalje). Otprilike iste granice ima i Klaić, „Atlas za hrvatsku povjesnicu“ (Zagreb 1888.), br. 3. Današnji Srijem s dijelom ravne Slavonije bješe do 796. avarski, od 796. do 829. dio panonske Hrvatske, od 829. do otprilike 930. bugarski (oko god. 900. pominje se u Srijemu [Mitrovici] bugarska biskupija), za opadanja Bugarske po smrti cara Simeuna († 927.) zauzeše ga Mađžari, jer car Konstantin izrijekom za njih kaže (oko 950.), da stanuju „između Dunava i Save“ (ed. bonn. 177); za bugarskoga cara Samuila (976—1014) opet dospje Srijem u vlast Bugara, od 1019. do otprilike 1070. bijaše u vlasti bizantinskoj, a onda od toga vremena dalje (t. j. poslije 1070.) opet u vlasti ugarskoj. Mnogobrojna mađžarska geografska imena, koja se pominju u ispravama od XII. i XIII. vijeka dalje, jasno dokazuju, da je tude bilo mnoštvo mađžarskih naseobina, tako: Rétfalu (kod Osijeka), Hagymás (danas Aljmaš), Szarvas, Erdőd (dan. Erdut), Monostor (dan. Njuštar), Lovász (dan. Lovas), Ban-monostora (dan. Banoštor), Ujlak (dan. Ilok), Erdővég (dan. Erdevik), Nagyolaszi (dan. Mandelos), Maradék (dan. Maradik), Diós (dan. Divoš), Ireg (dan. Irig) i tolika druga mjesta. U svim je ovim mjestima propalo mađžarsko žiteljstvo za turske najezde. Međutim ipak bijaše većina žitelja u ravnoj Slavoniji i u Srijemu i u to doba (do kraja XI. vijeka) slovenska, odnosno hrvatska.